Şükrü Erbaş'ın Şiirlerinde Ölümün Yalnızlığı: Yas

The Loneliness of Death in Şükrü Erbaş's Poems: The Mourning

Nesrin Çalık*

Abstract: Since the '80s, Şükrü Erbaş (1953-...) is one of the artists who took his place in Turkish poetry with a socialist realistic role. He who continues his art life with poetry, also has essays. He also has so many awards. Since his first poem published in 1984, It can be seen in his both social and individual works that public and contemporary literature are engaged. The artist has created his wording by adding socialist realist perspective in his art's theme such as love, death, women, children, nature, loneliness and separation. In recent years, It can be observed that his works published are mostly about death on the thematic structure basis. Mourning caused by death is one of the most used theme that are themed by many artist in literature. Especially after the deaths of the people they are deeply loved to, artists process their feelings in their arts to honour loved ones memories. In *Yaşıyoruz Sessizce* (2015), *Kuş Uçar Kanat Ağlar* (2017) and *Otların Uğultusu Altında* (2018), the full depth of mourning could be felt through the pain of his wife's death. In this context, the aspect of mourning in social life which has been intensively themed by Şükrü Erbaş in his last three books, will be examined to reveal it's place in social life and it's function. It will also explain how mourning reflects on the material world with its reflections in the consciousness of the poet.

Structured Abstract: Death, the dialectic of life, is the last of the processes that human goes through with its material existence. This eternal sleep has become one of the basic thoughts in the mind of the individual since the first death of human on earth. The fact that human existence has an end affects its lifestyle, perspective, social behavior and intellectual mechanism. Artists often included questioning of death which deeply affected them, in the themes of their works. Death, with different opinions about it, was considered as a way of escape, salvation or eternity for some artists; on the other hand, it dragged some of them into depression, dark part of the end. At the same time, the ideas developed by the artists proceed on the point of death in the individual-society-life triangle, ontological implications, philosophical inquiries, and assumptions about one's own death.

Death, which affects people so much, has different reflections in each of the world societies. But the universal part is the pain after lost. As such, the grieving process has many reasons, such as expressing pain, reducing it, or commemorating the deceased. All this served to reduce societies by sharing pain together, and mourning was carried to ceremonial dimensions. Şükrü Erbaş, who stands within the socialist realistic line within the 80th generation, is a poet who looks at death in many ways such as deaths caused by individual and social events and expresses the feelings of these events in his works. However, his wife's death in 2015

* Doktora Öğrencisi, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
PhD. Student, Akdeniz University, Social Sciences Institute, Department of Turkish Language and Literature
ORCID 0000-0001-5348-4860
nsrncik.54@gmail.com

Cite as/ Atıf: Çalık, N. (2020). Şükrü Erbaş'ın şiirlerinde ölümün yalnızlığı: yas. *Turkish Studies - Language*, 15(2), 639-657. <https://dx.doi.org/10.29228/TurkishStudies.42113>

Received/Geliş: 12 March/Mart 2020

Accepted/Kabul: 20 June/Haziran 2020

Copyright © INTAC LTD, Turkey

Checked by plagiarism software

Published/Yayın: 27 June/Haziran 2020

CC BY-NC 4.0

caused deep wounds in the artist, leading to a long-term mourning period. After the loss of her, the traces of this pain are intensely carried in the poetry books published by the poet. In this regard, in the last three books of Şükrü Erbaş, the age and function of mourning, which is intensely themed, will be examined and the role and function of social life will be revealed. At the same time, it will be clarified how mourning reflects to the material world with its reflections in the consciousness of the poet. The work to be done is very important to understand the direction of the artist's art and where the factors affecting the poetry mechanisms leads him. It will also helps us to express how the direction that shifts to the emotions within the socialist-realistic poetry understanding. In this respect, it is hoped that it will contribute to the literature.

The death theme, which Şükrü Erbaş has included in his last three books, is due to his wife's death. In particular, it can be said that the work titled "*Yaşıyoruz Sessizce*" is a lament from start to finish. It can be said that emotions are very intense in poems that are obviously written in the early stages of pain. In the poems, Hatice Erbaş's disease process, the moment of death and the subsequent rituals are mentioned. It is also possible to monitor various phases of grief in all the books in the study. First of all, death, which was met with deep pain, acceptance and anger, left itself to hold on to memories, and then loneliness settled with a never-ending constancy. Early and late mourning, religious dimension; The methods of continuing to the life of the grieving person were frequently included in the line of poetries. It is seen that items and places are also used to express and reduce pain. It can be said that the first stage in the mourning of Erbaş is unacceptance. First of all, the poet suggests that even though she had a painful illness, death came suddenly when they were comfortable. After this process, rituals, following to death, occurs. In poems, the declaration of death, the last exit from the house, reading the sala and the burial stages can be followed. Another phase brought by the poet of the death of his wife, who occupies a lot of space with many roles in Erbaş's life, is pain. The poet leaned on the lament tradition of folk literature from time to time in order to express this pain with modern elements. While doing this, he poured his feelings into lines by calling his wife through poems. Another phase of mourning is longing. Hatice Erbaş is a woman missed by the space left by her physical and spiritual existence. But over time, fear of forgetting, another dimension of mourning, has also come into play. This allows the poet to keep his wife alive by recalling memories. The artist seems to realize writing for this purpose for two purposes: to keep the memory of his wife alive without skipping any details and to cure his loneliness by healing his pain.

It can be said that Erbaş lived one of the heaviest ones in the psychological sense. Factors such as the place she took up in his life, the pain of the losses he experienced before and the advancing age of the poet caused the mourning process to deepen. At this point, it seems that many emotions such as unacceptability, pain, longing and fear of forgetting appear in poems.

It is seen that the thoughts of the artist about death have changed and deepened after his wife's death. In these poems, a mood of pessimism and the intensity of the thought that death is for everyone. Erbaş's own death was also one of the subjects he frequently handled in poems. Because he sees this as the only way to reach his wife. Regarding time and mourning, it was reflected by lines of poetry that the poet remained stable rather than decreasing his pain as this process passes by. Writing, keeping his wife's memories alive and ultimately meeting after death, are ways of cope with his lost that provide the ways of his life. In general terms, the poet intensely mourned the loss of a spouse, and continues to do.

Keywords: Şükrü Erbaş, Poem, Death, Mourning, Psychoanalysis.

Öz: Şükrü Erbaş (1953-...), 80'li yıllardan bugüne Türk şiirinde, toplumcu gerçekçi çizgisiyle yer alan sanatçılardandır. Sanat hayatına şiirle devam eden şairin, denemeleri de mevcuttur. Erbaş, pek çok ödülün de sahibidir. 1984'te yayımladığı ilk şiirinden bu yana gerek sosyal gerekse bireysel konularda yazdığı eserlerinde, halk ve çağdaş edebiyatın içiçe geçtiği izlenmektedir. Sanatçı, aşk, ölüm, kadın, çocuk, doğa, yalnızlık ve ayrılık gibi temalara, sosyalist realist dünya görüşünü de ekleyerek bugünkü söyleyişine ulaşmıştır. Aile fertlerinden pek çok kişiyi kaybeden Erbaş'ın şiirlerinde işlediği ölüm temasına, 2015 yılında eşi Hatice Erbaş'ın vefatı da eklenmiştir. Bu kaybıyla birlikte şairin son yıllarda yayımladığı eserlerinde ölümü ve ardındaki duyguları sıklıkla işlediği görülmektedir. Ölümle birlikte gelen yas ise, edebî hayatta pek çok sanatçının kullandığı işlevsel temalardan biri olmuştur. Sanatçılar, özellikle yakından bağlı oldukları insanların ölümlerinin ardından acılarını sağıltmak, ölen kişinin hatırasını yaşatmak gibi amaçlarla duygulanımlarını eserlerinde işlemişlerdir. Sanatçının 2015 yılında yayınladığı *Yaşıyoruz Sessizce*, *Kuş Uçar Kanat Ağlar* (2017) ve *Otların Uğultusu Altında*' da (2018) eşinin ölümünün acısıyla tutulan yasin tüm

derinliği hissedilmektedir. Bu doğrultuda çalışmada, Şükrü Erbaş'ın son üç kitabında yoğun olarak işlenen yasın, topluma bakan yönü irdelenerek sosyal hayattaki yeri ve işlevi ortaya konmaya çalışılacaktır. Aynı zamanda yasın şairin bilincindeki yansımalarıyla birlikte maddi dünyasına nasıl aksettiği de aydınlatılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Şükrü Erbaş, Şiir, Ölüm, Yas, Psikanaliz.

Giriş

Yaşamın diyalekti olan ölüm, insanın maddi varlığıyla geçirdiği süreçlerin sonuncusudur. Bu ebedi uyku, insanlığın yeryüzünde var olmaya başlamasıyla birlikte gerçekleşen ilk vefattan bu yana bireyin zihnindeki temel düşüncelerden biri hâline gelmiştir. Bu noktada devreye, ölüm sonrasında, birey ve toplum için kurulan denklemin en büyük bilinmeyenlerinden biri olması girmektedir. İnsan varlığının bir sonu olması, yaşama tarzını, bakış açısını, sosyal davranışlarını ve düşünsel mekanizmasını etkilemektedir.

Sanatçılar da eserlerinin temalarında, ölüm sorgulamalarına sıklıkla yer vermiştir. Farklı görüşler ihtiva eden ölüm, bazı sanatçılar için kaçış, kurtuluş veya sonsuzluğa ulaşmanın tek yolu olarak görülmüş; bazılarını ise yaşamdan tat almamaya, sonun ürkütücü, karanlık kısmına sürüklemiştir. Mevlana'ya göre ölüm, *“İnsanın kendi bātınını görmesi ve âmeli ile karşı karşıya gelmesi”* (Bayındır, 2014: 30) dir. Yahya Kemal Beyatlı için ise *“Ölüm asude bir bahar ülkesi”* (1974: 93) yani huzuru bulacağı yegane yerdir. Tanpınar ise ölümü ve yaşamı birbirinden ayırmadan ele almıştır. Şaire göre her iki unsur da birlikte mevcuttur (Bayındır, 2014: 48). Tevfik Fikret'in bazı şiirlerinde ise ölüm “bir kurtuluş olarak” algılanmakta ve yoğun bir “ölüm arzusu” (Karabulut, 2015: 514-515) duyulmaktadır.

Anlaşılabilecek üzere sanatçılar tarafından geliştirilen düşünceler, birey-toplum-yaşam üçgeninde ölümün nerede durduğu, ontolojik boyutta çıkarımlar, felsefi sorgulamalar ve kişinin kendi ölümüne dair kurduğu varsayımlar üzerinde ilerlemektedir.

Söz konusu bir biçimde yaşamına tanıklık edilen ve duygusal bir bağ kurulan birinin ölümü olduğunda ise duygusal mekanizmanın daha farklı tepkileriyle karşılaşmaktadır. Bu durumun altında yine bilinmezliğin ve ölen kişiyle bir daha iletişim kurulamaması gibi hususların olması muhtemeldir. Zira kişilerin sevdikleri insanları kaybetmeleri, onları derin üzüntülere gark etmektedir.

İnsanları bu denli etkileyen ölümün, dünya toplumlarının her birinde farklı yansımaları bulunmaktadır. Fakat evrensel olan kısmı, ölüm sonrasında çekilen acı ve tutulan yastır. Zira Freud yası *“sevilen bir yakının veya ülke, özgürlük, bir ideal gibi düşünsel-soyut bazı değerlerin kaybına karşı gelişen bir reaksiyon”* şeklinde tanımlamıştır (Uslu-Berksun, 1993: 98). Bu haliyle yas sürecinin, acıyı ifade etmek, azaltmak ya da ölen kişiyi anmak gibi pek çok nedeni bulunmaktadır. Tüm bunlar, toplumları, acıyı birlikte paylaşarak azaltmaya itmiştir ve yas, törensel boyutlara taşınmıştır.

Türk toplumunda yasın bilinen ilk şekli, yuğ (yuğ) törenleridir. Şamanist inancın tesirinde bulunan bu ritüelin temelinde “ölen kişinin ruhunun insanlara zarar vermemesi” (Hacıgökmen, 2013: 397) yatmaktadır. Törenin sonrasında “ölü aşı” verilmekte ve ardından “ağıtçı, sığıtçı ya da sagucu” denilen kişiler tarafından ağıtlar yakılmaktaydı. Bu ağıtlar, İslam Öncesi Türk şiiri içerisinde “sagu” kelimesiyle karşılanmaktadır. Ezgisel olarak “kopuz” adı verilen çalgılar eşliğinde söylenen bu şiirler, öncelikle “ölümün erdemlerinden” daha sonra ölen kişinin özelliklerinden, “feleğin onu nasıl mağlup ettiğinden” ve “kahramanın öldüğü yerin” tasvirlerinden söz etmektedir (Tavukçu, 2009: 60). Gerçekleştirilen bu ritüeller, yasın, Türk toplumundaki bir tezahürü olmuştur. Yuğ törenlerinin sagusu, tarihsel süreç içerisinde, Halk edebiyatında “ağıt”; Klasik Edebiyatta ise “mersiye” türleriyle yer edinmiştir.

Ağıt, kelime anlamı bakımından “ağlama”ya karşılık gelmektedir. En genel ifadesiyle “*yas törenine katılanları ağlatmak amacıyla ölünün arkasından ağlanarak söylenen sözlere ve bu sözleri söyleme fiiline ağıt denilmiştir*” (Uludağ, 1988: 472). Ağıtlar, sagunun “devamı” olarak görülebileceği gibi “zelzele, salgın ve vatan topraklarının istila edilmesi” gibi konuları da ihtiva edecek şekilde, zaman içinde değişimler geçirmiştir. Saguların bir özelliği olan “manzumeyi ölenin ağzından söyleme geleneği” de ağıtlarda yer almıştır. Ağıtlar “ölü evlerinde”, “ağıtçı” adı verilen kadınlardan icra edilmiş ve bir gelenek halini almıştır. Yine genel konuyu oluşturan ölünün arkasından söylenme fonksiyonu, ölen kişinin iyi yönlerini anma üzerinde şekillenmiştir.

Ölüm konusundaki daha düzenli olan ağıtları, Klasik edebiyatta “mersiyeler” oluşturmaktadır. Mersiye “*ölen birinin ardından duyulan üzüntüyü dile getirmek, o kişinin iyi taraflarını anlatmak ve ölene karşı şairin ilgisini ifade etmek üzere yazılan lirik*” (Tavukçu, 2009: 61, 62) şiir anlamına gelmektedir. Ki bu kavram Mustafa İsen tarafından “methiyenin, ölenin ardından yazılan şekli” olarak da tanımlanmıştır (Stebler Çavuş, 2008: 132).

Tanzimat dönemine gelindiğinde ise ölüm düşüncesinin, Batı tefekküründen etkilendiği görülmektedir. Klasik edebiyatın ölüm temasını işlediği mersiyeler, Tanzimat döneminin de nazım şeklidir fakat ölüme bakış noktasında farklılıklar mevcuttur. “Metafizik” bir altyapı ihtiva eden ölüm, Fransız edebiyatı tesirindedir. Mevlana’nın şeb-i arus olarak gördüğü Allah’a kavuşmayı temsil eden bu geçiş, artık “ayrılık ve hiçlik” kavramlarıyla karşılanır. Zira artık “*Ölümün kendisi sorgulanır ve ölüm karşısında yeni felsefi düşünceler geliştirilir. Klâsik mersiye kalıplarının yerine, değişen anlayışla birlikte şairler, artık ölen kişiden bahsetmeyi bırakıp bizzat ölümün kendisini şiire konu edinirler*” (Aydemir, 2013: 236).

Özellikle Abdülhak Hamid Tahran ile birlikte ölüm şiirleri, kişisel duyguları barındırarak “bireysel ıstıraplar” (Baştı vd., 2016: 41) dile getirmeye başlamıştır. Şair, eşi Fatma Hanım’ın vefatı ardından yas döneminde “Makber” ve ardından “Ölü”, “Hacle” şiirlerini kaleme almıştır. Bu şiirlerde, öncelikle ölümü kabullenememe, bir “fıkr-i sabit” olarak görme ve felsefi sorgulamaların nihayetinde bir yanıt alamayan şairin, yeniden Allah’a dönmesi izlenebilmektedir (Gül, 2016: 383). Tahran’dan önce, Akif Paşa’nın torununun ölümü üzerine yazdığı “Adem Kasidesi” ve “Mersiye” ölüm hakkında felsefi ve ferdi hususları barındırması açısından önem arz etmektedir. Oğlu Nijad’ın ölümünden dolayı derin üzüntü duyan Recaizade Mahmut Ekrem ise, “ölümü bir felaket olarak yorumlar”, “inanç krizleri” yaşar ve en nihayetinde Tahran gibi “takdir-i ilahi”ye ulaşır (Aydemir, 2016: 238, 239). Tanzimatla pozitivist düşüncenin aklı öncelemesi her şeyi akılla kavramaya ve anlamlandırmaya çalışması, sanatçıları metafizik eğilimlere sürüklemiş lakin cevap bulamayışlar onları bir şekilde kader ve kazaya bağlamıştır. Nitekim ölümün ele alınışı, Servet-i Fünûn ve Fecr-i Ati’de de bu anlayış üzerine sürdürülmüştür.

Türk edebiyatının tarihi seyrinde değişip dönüşen yas, Cumhuriyet dönemi ve sonrasına bakıldığında, Ümit Yaşar Oğuzcan’ın oğlu Vedat’ı kaybedişiyile “Oğluma Ağıt”, “Galata Kulesi”; Cemal Süreya küçükken vefat eden babası adına “Sizin Hiç Babanız Öldü mü?” gibi şiirlerin yazılmasına neden olmuştur (Baştı vd., 2016: 43-44). Tüm bu şiirler, sevdiklerini kaybedenlerin tuttukları yaslar biçiminde okunabilir.

Bazı şairlerin ise başka insanların sevdiklerinin kayıplarından duydukları üzüntüyü, dışarıdan bir gözle eserlerinin konusu haline getirdiği görülmektedir. Ahmet Muhip Dranas’ın “Ağıt” şiirinde, bir adamın ölmüş olan karısına özlemi ve vefat sebebi olarak tabiatın onu “kıskanmış” olmasının işlenmesi bunun bir örneğini teşkil etmektedir. Şairin bir diğer şiiri “Darağacı”nda ise “kargaların ağıt yaktığı bir ölü” (Örgen, 2008: 161-162) anlatılmaktadır. “Baş Sağlığı” şiirinin başlığından da anlaşılacağı üzere cenaze sonrasını aksettiren Behçet Necatigil ise sürekli tekrarlanan bu törenlerdeki “yapaylı”ğın kendisinde yarattığı üzüntüyü konu edinmiştir.

Garip şiirinde ise ölüm, yoğun bir duygusalıktan çok yaşamın doğal bir süreci olarak görülmüştür. Zira “Kitabe-i Seng-i Mezar”, Klasik edebiyatın güçlü mersiye geleneğinin sadece önem arz eden kişilere yazdığı şiirlere karşın, halka ait olan Süleyman Efendi’nin kimseye dokunmayan ölümünü anlatmaktadır. Nitekim “ne gök ağla”mış ne kuşlar inle”miştir (Örgen, 2008: 165, 166). Garip’in ilk dönemi de bu tarz bir algı üzerine kurulmuştur. Hayatla “iç içe” olan ölüm, bu kabul ediş tarzı, Oktay Rifat’ın “Yolcu”, “Karaca Ahmet”, “Şehitlik” ve “Kuzu”; Melih Cevdet Anday’ın “Ölmüş Bir Arkadaştan Mektup”, “Gurbet”; Orhan Veli Kanık’ın “Yokuş” gibi şiirlerinde görülmektedir. Genel itibarıyla Garip’in bu dönemdeki eserlerine bakıldığında ölülerin şiirin söyleyenleri olması, ölüm ve sonrası, yer yer de ölümün bir “kurtuluş” olarak görülmesi söz konusudur (Sazyek, 2016: 211-215). Garip hareketinin ikinci döneminde ise ölüm, daha vakur bir biçimde ele alınmıştır. Oktay Rifat’ın bu dönemdeki “Türkan’a Ağıt” şiiri eşinin ölümünün ardından yaşadığı yas sürecinin bir göstergesidir. Şiirin başlığının “ağıt” olmasının yanı sıra halk şairlerinin üslubunu kullanması da söz konusudur (Sazyek, 2016: 225-226).

İkinci Yeni ise ölümü, dinî sorgulamadan ve metafizik düşünüşten uzak bir biçimde ele almıştır. Ölüm sonrasının konu edilmesine nadir rastlanmakla birlikte işlendiği şiirlerde de kapalı ve yoğun bir imgelemele dini kavramlar, temel anlamlarından uzak bir biçimde kurgulanmıştır. Zira bu grup içerisinde farklılık gösteren sanatçı Sezai Karakoç’tur (Sarıkaya, 2013: 492). Sezai Karakoç, ferdi ölümün yanı sıra dünyada zulme uğramış ve bu sebeple vefat etmiş insalara karşı duyarlılığıyla da öne çıkar. Şairin “Hızır’a Kırk Saat”i Hiroşima ve Nagazaki’de ölen çocuklara karşı duyduğu kederi dile getirdiği şiiridir (Örgen, 2008: 172). Ece Ayhan’ın “Bir Elişi Tanrısı İçin Ağıt” şiirinde Tanrıya “ağıt yak”ması (Sarıkaya, 2013: 13, 48) ve Turgut Uyar’ın “Naci’ye Ağıt”, “Mersiye” adlı şiirleri, bu dönemdeki farklı görüşleri ihtiva eden yas biçimleridir. Turgut Uyar’ın “Geyikli Gecesi” ise “modern bireye yakılmış bir ağıt” olarak görülebilir (Sarıkaya, 2013: 282).

Toplumcu gerçekçi edebiyata bakıldığında ise başta Nazım Hikmet olmak üzere bu kanaldan ilerleyen sanatçılar, bir ülkü uğruna ölme ya da ölen kişileri anma biçiminde ölümü işlemişlerdir. Atilla İlhan’ın “Galiba Ölüyorum” şiiri, bu hususta “1970’teki öğrenci eylemlerindeki ölümlere bir mersiye” olarak okunabilir (Örgen, 2008: 168). Toplumcu gerçekçiliğin ilerleyen yıllardaki seyrine bakıldığında:

“1960 sonrası hem Türkiye’de hem de dünyada sosyalist mücadele içerisinde hayatını kaybetmiş simge isimlerin ölümleri üzerinde dururlar. Onların anısını; zaman zaman modern bir ağıt, zaman zaman da modern bir destan gibi kaleme almaya yönelirler; bir başka ifadeyle, onların siyasi mücadelelerini yer yer ağıta, yer yer de destana uygun bir heyecansal bağlanım ile birlikte okura sunarlar.” (Güngör, 2019: 8)

80 kuşağı içerisinde toplumcu gerçekçi çizgisiyle duran Şükrü Erbaş ise ferdi, toplumsal olaylardan kaynaklı ölümler gibi pek çok yönüyle ölüme bakan ve bu olayların kendisine hissettirdiklerini eserlerinde dile getiren bir şairdir. Fakat 2015’te eşinin vefatı sanatçıda derin yaralar açarak uzun soluklu bir yas dönemi yaşamasına neden olmuştur. Hatice Erbaş’ı kaybedişinden sonra şairin yayınladığı şiir kitaplarında, yoğun bir biçimde bu acının izleri taşınmaktadır. Bu nedenle aşağıda şairin eşini kaybettiği andan itibaren ölüme, yasa karşı tutumları yorumlanmaya çalışılacaktır:

1.1. Yasın Başlangıcı: Ölüm

Şükrü Erbaş ve Hatice Hanım, uzun hastalık sürecini birlikte geçirmişlerdir. Bu durum, ölümü sürekli hafızalarının bir yerinde tutmalarına yol açmıştır. Şair, şiirlerinde sıklıkla bu görüntülere yer vermiştir. Dizelerde dikkati çeken ilk unsur, hastalık anlarına dair hatıraların oldukça canlı olmasıdır. Sanatçının, eşinin hastalığı sırasında ölüme inanmaması söz konusudur. Nitekim “doktorlar bembeyaz susarken” şair, eşine inanarak “ölüm yok dünyada!” (Erbaş, 2015: 15)¹ diye itiraz etmektedir.

¹ Eserden bundan sonra yapılacak olan alıntılarda YS kısaltması ve sayfa numarası kullanılacaktır.

“Tam Kendini Seveceksin” şiirinde ise Erbaş, eşini bu uzun süreç içerisinde kaybettiğini, birlikte yaşadıkları anılardan kesitlerle anlatmıştır. Tüm bu anların içinden geçerek Hatice Hanım’ın ölümünün gerçekleştiği görülmektedir. Son üç yıllık süreç ise, sanki şairin tüm bir varlığının ve yaptığı her hareketin adeta eşinin ölümünü getirdiğine yöneliktir:

“Üç yıldır ölüyorsun Hatice

Yataktan kalkıyorum, ölüyorsun

Odadan odaya geçiyorum, ölüyorsun

Su içiyorum, boğazımda mezar hecesi bir taş” (YS, s.28)

Erbaş, eşinin ölümünün zaman bağlamında iki şekilde kabullenemeyişini yaşamaktadır. İlk olarak kırk beş yıllık hayatlarının, göz açıp kapayıncaya kadar geçtiği ve ölümün zamansız geldiği inancı dizelerde hâkimdir. Gençliğinin baharında olan eşinin “birden öl”mesi söz konusudur:

“Yirmi yaşımız siyah beyaz bir zaman

Ankara henüz ana rahmimiz olmamış

Güzelliğini omzuma alıyorum Kurtuluş Parkı’nda

Dört yanımız yenedünyaların buğulu harfleri

Saçların ağzımda düğün-dernek

Birden ölüyorsun.” (YS, s. 28-29)

Bir diğer düşünce ise uzun soluklu evliliklerinde onca koşuşturma, çaba ve yaşam telaşını arkada bırakarak ancak rahat edecekleri ve Hatice Hanım’ın kendini “*Tam seveceği zaman*” (YS, s. 30-31) vefat etmesidir. Diğer bir zamansızlık örneği ise tüm doğa ve Hatice Erbaş’ın bütün bedeni özellikle de gözleri yaşama çılgılığı atarken ardından gelen “*birden ölüyorsun*” (YS, s. 30-31) dizeleridir.

Hatice Erbaş’ın ölüm anı ise artık açılmayacak olan kirpiklerin kapanmasının ardından “*İlaçlar bitti, uykular bitti*”(YS, s.16) dizeleriyle ifade edilmiştir. Artık Hatice Hanım’ın dudakları “kurumuyor”, ayakları “şişmiyor”dur. Buna karşılık olarak geride bıraktıklarının “soracak soru”ları kalmamıştır. Hatice Hanım’ın son anlarındaki birkaç cümle de şairin hafızasında kalmıştır (YS, s.16).

Vefatın ardından evden son çıkışı, ölüm ilanının verilmesi, salanın okunması ve gömülmesi gibi ritüellere, Erbaş’ın dizelerinde yer verdiği görülmektedir.

“Sela” şiirinde ise Hatice Hanım’ın ardından okunan sala, kaybın ardından gelen acıyla yoğrulan duyu ve duygular, Ahmet Kutsi Tecer’in “Yummayın Kirpiklerini” adlı şiirinin dizelerinden yapılan alıntılarla birleşmiş biçimiyle tam anlamıyla bir yas şiiri olarak okunabilir. Tecer’in bu şiirini, Metin Karausta seslendirmiş ve bu haliyle Erbaş’ı derinden etkilemiştir. “*Metin söylüyor Hatice*” (YS, s.19) dizeleriyle açılan şiir, Metin Karausta’nın hançeresinde Hatice Erbaş’ın “acısını” taşıması dikkati çeken bir diğer unsur olmuştur.

Gömülme anı ise sevilen insanın maddi varlığıyla son temastır. Bu an içerisinde henüz ölümü tam idrak edemeyen, arafta kalan birey, ölen kişiyi halen yaşıyormuşçasına düşünmektedir. Erbaş’ta da bu durum gözlemlenmektedir. Bir defnetme sahnesini aksettiren şairin, “*toprağın merhametine inanarak korkuyla*” demesinin muhtemel nedeni budur. Vefatı gerçekleşen kişinin, defnedileceği toprak korkutucudur. Bu durum insanları yaşayan biri oraya gömülecek gibi huzursuz etmektedir:

*“Hepimiz kendimizi gömdük geliyoruz.
Yakamızda birer gözyaşı fotoğrafı
Avuçlarımızda ölümden soğuk bir dua
Toprağın merhametine inanarak korkuyla
Birbirimizin omuzları üstünden
Mezarlığın dışındaki hayata bakarak
İçimizde dünyadan yapılmış bir keder
Bizi yaşamakla cezalandırmış bir tanrı
Gömdük kendimizi geliyoruz.”* (Erbaş, 2019: 15)²

Sanatçı, bir diğer şiirinde *“Beni onurundan doğuran kadın/ Kalmadı / Bu kadarmış bizi büyüten acı / Bu kadarmış içimizde yanan ışık/ Bu kadarmış yeryüzüne düşen gölgemiz.”* (YS, s. 81) diyerek aslında bir nevi kendisinin de yaşamının son bulduğunu düşünmektedir. Birinci çoğul şahısla yani “biz”le ifade edilen dizelerde her ikisi içinde acının, ışığın ve gölgenin sona erdiği görülmektedir.

Erbaş, eşinin ölüm anına kadar bu durumu kabullenmemiştir. Kaybın gerçekleşmesinden sonra ise ölümün zamansızlığına dair söylemlerde bulunmuştur. Fakat en nihayetinde gerçekleşen ölüm ve hissettirdiği çaresizlik, derin bir acıya dönüşmüştür. Bu durumun şiirlere yansıyışını, Hatice Hanım'ın evden çıkışında, okunan salasında ve gömülme anında takip edebilmek mümkündür. Nitekim sanatçı, eşinin ölümüyle birlikte kendisinin de öldüğünü düşünmektedir.

1.2. Yasın Duygulara Yansıyışı: Acı, Kabullenememe, Özlem ve Unutma Korkusu

Ölüm sonrasında çekilen acının ve tutulan yasın boyutu belirli faktörlere bağlıdır. Worden, bu durumu *“Ölen Kişinin Kimliği, Ölen Kişi ile İlişkinin Doğası, Ölüm Biçimi, Geçmiş Kayıpların Varlığı, Kişilik Özellikleri, Sosyal Destek, Yas Sürecinde Oluşan Sıkıntılar”* (Gizir, 2006: 199-200) olmak üzere yedi ana başlık altında toplamıştır.

Bu açıdan Şükrü Erbaş ile Hatice Hanım'ın ilişkilerinin bir değerlendirmeleri yapılacak olursa yasın mahiyeti ortaya çıkacaktır. Öncelikle Hatice Erbaş, şairin hayatında oldukça büyük bir yer kaplamaktaydı. Sanatçı, Hatice Hanım'ı kaybetmekle eşini, dostunu, sevgilisini, çocuklarının annesini de kaybetmiştir. Erbaş, evliliklerini, mükemmel bir şekilde yorumlamamakla birlikte her evde olan standart kavgaların yanı sıra çokça emeğin ve sevginin var olduğu bir ilişki biçiminde nitelendirmektedir (Çalık, 2019: 40).

Hatice Hanım'ın ölüm sebebi ise kanserdir. Bu hastalık, beraberinde yavaş yavaş bir sona yaklaşmayı, hem bedensel hem de fiziksel hastalıkları, tedavi süreci vb. pek çok unsuru içerisinde barındırmaktadır. Uzunca bir süre devam eden sonu bekleme, ümit-ümitsizlik arasında gelgitler yaşatmaktadır. Bu haliyle, hastalık sebebiyle yaşanan kayıp, acının boyutunu şekillendiren bir unsur olmuştur.

Erbaş'ın; annesini, babasını, kız kardeşlerini kaybedişinin ardından gelen eşinin vefatı, geçmiş ölümlerin acısını da sırtına alarak ilerlemek zorunda kalmasına sebep olmuştur. Şairin *“İnsan büyüdükçe bir bir ayrılıyormuş sevdiklerinden”* (KUKA, s. 44) düşüncesi de yaşadığı tüm kayıpları içermektedir. Erbaş'ın *“Şu Yüzüğü Hatice'ye Verin”* şiiri ise ailesine mensup olan ve hayatını kaybeden tüm sevdiklerini andığı dizelerden oluşan eseridir. Zamansal bir sıralamayla akan şiir-hikâyenin şairin annesinin ölümlere karşı verdiği tepkiler doğrultusunda ilerlediği görülmektedir. Önce baba, sonra küçük ve büyük kız kardeşler, ardından anne ve en sonunda

² Eserden bundan sonra yapılacak olan alıntılarda OUA kısaltması ve sayfa numarası kullanılacaktır.

Hatice Erbaş (KUKA, s. 28-30). Şair tüm ölümlerini bu şiir çerçevesinde bütünleştirmiştir. Erbaş'ın tüm insanlığa, doğaya ve hayvanlara olan hassasiyeti; yaşanan tüm sosyal ve olumsuz olaylara karşı duyarlılığı bilinen bir husustur. Sanatçının bu tarz bir kişiliğe sahip olması yaşadığı yasın şiddetini etkileyen nedenlerden biri olmuştur.

Ölümün ilk aşaması, yoğun bir acı ve kabullenememe denilebilir. Nitekim Erbaş, bu konuda tüm insanların sözcüsü olarak Tanrıya seslenir. Şair tüm doğa ve insanların yaşamasını, ölümü kabullenmemeye bir kanıt olarak gösterir:

“Ölümü insan nasıl kabul eder tanrım

Ağaçlar yaşarken

Bulutlar yaşarken

Çocuklar yaşarken” (KUKA, s.10)

Eşinin defnedilmesine rağmen onun ölümünü kabul edemeyen şairin acısının yüksek noktalara çıkması “Toprak Türküsü” şiirinde görülmektedir. Halk edebiyatındaki ağıtlara örnek teşkil eden şiirdeki “*Açsam mezarını alıp getirsem / Yattığı yerlere toprak olduğum.*” (YS, s. 39) dizeleri şairin, eşini hayata döndürme çabasına girişmesini göstermektedir. Aynı zamanda Erbaş, bu durumu bir nokta daha ileriye taşıyarak “ölenler yaşayanlarda yaşar” düşüncesiyle: “*Yollarımın sahibi / Ben ölene kadar / İkimiz de bir yere gitmiyoruz.*” (YS, s. 60) der.

Hatice Erbaş'ın ölümüyle şair artık “ayrılık burcu”na girmiştir. Yaşadığı yası, bedeniyle çektiğini ise parmaklarını “bিরer mihrap çırası” olarak göstererek dizelerine taşımıştır. Zira bu dizeler, mihrabın camilerin kible yönünde bulunan “oyuk ve girintili yer” (Develioğlu, 2010: 751) olmasını ve elektriğin olmadığı zamanlarda mum, çıra gibi araçlarla aydınlatılmasını akla getirmektedir (Kaya, 2015:118). Dizelerin devamında ise “*Gövdem bitene kadar tüteceğim başında.*” (YS, s. 64) demesi de şairin parmaklarından tüm bedenine kadar yasa büründüğünün ve tüm vücudunun belirli bir kutsiyet içerisinde “yasın kendisi” olarak yorumladığının bir göstergesidir. Gövdenin bitmesi hususu ise şairin kendi ölümüne delalettir:

“Ayrılık burcum...

Parmaklarım birer mihrap çırası

Gövdem bitene kadar tüteceğim başında.” (YS, s. 64)

Şair, yaşamla ölüm arasında da bir “eşik” bulunduğunu düşünmektedir. Hatice Hanım, sanatçıya göre bu eşik geçtiğini sanmaktadır. Lakin Erbaş, böyle olduğunu düşünmemektedir. Zira şair için “içeri”si de “dışarı”ısı da ıssızdır (YS, s.74). Bu hâl içerisinde derin bir acı duyulmaktadır. Çünkü “yaşayan” olarak kendisini tanımlayan şair, her gün eşinin ölümünü yeniden yaşıyormuşçasına bir hatırlamayla acı çekip ağlamaktadır.

Erbaş'ın ağıt geleneğinden yararlandığı bir diğer şiirinde üzüntüsünün, “bülbüller”in feryadıyla daha da şiddetlendiğini, “felek”in kendisini usandırdığını ve her gününün “haram” olduğunu söylemektedir. İkinci dördlükte ise acısının sebebini “ölümün kışı geldi” dizeleriyle ortaya koymuştur. Son dördlük ise artık sevgilinin ulaşılmaz bir yerde olduğunu “hayal” sözcüğüyle aksettirmiştir. Çizilen kompozisyona bakıldığında ise şair, eşinin mezarına yani toprağına oturmuş ve artık ulaşılmaz bir yerde bir nevi “hayal” olan eşinin üzüntüsünden dolayı gözyaşı dökmektedir (YS, s 68). Nitekim Erbaş, bir başka şiirinin mısralarında da eşini “*Gözyaşımın sahibi*” (YS, s. 43) olarak nitelemiştir.

Kirpikler, Erbaş'ın şiirlerinde sıklıkla kullandığı kelimelerden biridir. İnsan ruhunun eşik olan gözlerin önemli bir parçası olan kirpikler, hem güzelliğiyle hem de şairde yarattığı hissiyatla ayrı bir yer kaplamaktadır. Şair, özleminin ve acısının yükseldiği anların ifadesi için yine kirpikleri kullanmaktadır: “*Kirpiklerin oku cana batarken...*” (OUA, s.28). Erbaş'ın yoğun bir acı duyduğu

hemen hemen her şiirinde aşıkardır. Fakat Karacaoğlan'dan alıntılacağı dizeler, bu acıdan da vazgeçmek istemediğini işaret etmektedir: “*Ayrılık dardına doyamadığım (Karac’oğlan)* (OUA, s.28). Şair bu dizelerin ardından “*Bundan büyük sevgi sözü bilmiyorum*” (OUA, s.28) diyerek bu durumun, eşine olan aşkı şeklinde de okunmasının arzusundadır.

Hatice Hanım'ın maddi ve manevi varlığıyla Erbaş'ın hayatında kapladığı yer, onun yerine herhangi birini koyamama düşüncesini de beraberinde getirmiştir. Zira şairin veryansını da bundandır: “*Neden kimse sana benzemiyor Hatice?*” (YS, s. 43)

Daha önceki kısımlarda söz edildiği üzere şair, hem ailesinden hem de yakın çevresinden sevdiği insanları kaybetmiştir. Fakat eşini kaybedişi ona ölüm acısını asıl hissettiren olay olmuştur. Hatice Hanım ölürken “soluğu” şairin “can”ından çekilmiştir. Bu haliyle Erbaş'ın eşinin ölüm anında kendisinden bir parça götürdüğünü yahut kendisinin de onunla birlikte öldüğü söylenebilir: “*Ölümü senden mi öğrenecektim / Soluğu canımdan çekilen kadını.*” (YS, s. 43)

Hatice Hanım, şair için “Güzellik” hatta “Güzelliğin Tanrısı”dır. Bu durumun sadece fiziksel bir güzelliği de karşılamadığı aşıkardır. Hatice Hanım'ın bu kadar güzelliği de beraberinde alıp götürmesini ve kendisini bırakıp gitmesini henüz kabullenemeyen şair “*Nereye gidiyorsun bırakıp beni / Güzelliğin Tanrısı, nereye...*” (YS, s. 44) dizeleriyle üzüntüsünü ve çaresizliğini dile getirmiştir.

Şükrü Erbaş, yasa yönelik şiirlerini kurgularken yoğun olarak eşine seslenerek duygularını anlatma yoluna gitmiştir. Fakat bazı şiirlerinde okuyucuya, başka insanlara yahut kendine seslenişleri de görülmektedir. “Bir de Çocuklar” şiirinde Hatice Erbaş'ın annesine seslenen şair, “*Hayatla büyülenip son soluğunu / Ölümü de ekledi kızın evimize.*” (YS, s. 38) diyerek üzüntüsüyle karışık sitemkârlığı da dizelerine aksettirmiştir.

Şairin duygu durumlarında çok sesli olduğu da dikkati çeken unsurlardan biri olmuştur. Çaresizlik, en baskın olanlarından biridir. Bazen “*Güzellik... Başka duam kalmadı.*” (OUA, s.32) derken bazen de şairin çocuklarıyla birlikte vefattan sonra eve geldiklerinde ve orada Hatice Hanım'ı göremediklerinde hep birlikte geri döndürülemez ölümün çaresizliğiyle ağlarken (YS, s. 45) bu duygunun baskınlığı hissedilmektedir.

Yasın bir diğer evresi ise kaybedilen kişiye duyulan özlemdir. İlk başlarda yoğun olarak hissedilen acı zamanla yerini özleme bırakmıştır. Özlemini, Hatice Hanım'ın bir takım eşyaları üzerinden gidermeye çalışan şair, “yastığını” koklar (YS, 69) ve hatıralarına temas eder. Ömür Hanım, artık “gelmiyor” ve “gitmiyor”dur. “Sesi” ve “yüzü” yoktur. Şiirin devamında kullanılan “gözyaşı”, “uykusuzluk” kelimeleri ise şairin bu düşünceler aklına geldiğinde özleminin ve kederinin arttığının bir göstergesidir. Zira Ömür Hanım'ın “uzağı” ya da “yakını” (KUKA, s. 51) yoktur. Ulaşılamaz olma durumu, duyguların şiddetini artırmada önemli bir etkidir. Sanatçı, eşine yine “Ömür Hanım” olarak seslendiği bir başka şiirinde net bir şekilde özlemini ifade eder: “*Seni çok özledim, çok*” (YS, s. 63). Özlemi “hasret” kelimesiyle karşılayarak daha da yoğunlaştıran ve acıyla ören şair, eşinin ölümünden sonraki dünyayı kavrayışı olumsuz bir yöndedir. Dünya “akşam”, evler “soğuk”tur (OUA, s.28).

Özlemin çeşitli sebeplere bağlı olarak farklı yansımaları da bulunmaktadır. Ses de bunlardan biridir. Kaybedilen kişinin sesi, önce hafızada tutulmaya çalışılır. Anıların içindeki söylenen sözlerden ses, çekip alınır. Ses, insanın zihninde tekrar hatırlanır ve duyulur. Fakat zaman geçtikçe kaybedilen kişinin sesi de silikleşmeye başlar. Yine de en çok arzulanan şeylerden biri vefat edenin sesini duymaktır:

“*Ve benim birdenbire*

Yüzünü değil,

Gözünü değil,

Senin sesini göresim geldi.” (OUA, s. 20)

Bu noktada unutmanın, şairin korkularından biri olduğu hissedilmektedir. Zira “*İster ölüm olsun ister ayrılık / İnsan unuttur mu var olduğu bedeni.*” (YS, s. 46) diyerek unutmanın mümkün olmadığını dile getirir. Hatice Erbaş, şairin “dünya sözü” ve “can evi”dir. Hatice Hanım’ın manevi âleme gidişi, hala şairin maddi dünyasındaki tesirini azaltmamıştır. Aksine tüm dünyayı onun üzerinden anlamasına, yorumlamasına ve yaşamasına sebep olmuştur. Bu nedenle Hatice Hanım’dan ayrı “gülmek” dahi sanatçının yapmak istemediği bir davranıştır ki eğer bu davranış gerçekleşirse “*Tanrı gökyüzüyle boğsun beni.*” diyecek kadar keskin duygular hissetmektedir. Aynı zamanda şairin, eşinin olmadığı, temas etmediği “zaman” ve “rüya”yı ona karşı “bir unutma suçu” (OUA, s.23) olarak görmesi söz konusudur.

Erbaş, psikolojik anlamda yasın en ağır olanlarından birini yaşamıştır denebilir. Hatice Hanım’ın hayatında kapladığı yer, daha önce yaşadığı kayıpların acıları ve şairin ilerleyen yaşı gibi etkenler yas sürecinin derinleşmesine sebep olmuştur. Bu noktada kabullenememe, acı, özlem ve unutma korkusu gibi pek çok duygunun şiirlerde zuhur ettiği görülmektedir.

1.3. Yasın Ardından Arta Kalanlar: Yalnızlık ve Hatıralar

Hatıralar, sanatçı için olumlu bir fonksiyona sahiptir. Şaire göre ölümü unutmanın, dünyaya inanmanın ve yalnızlığı sevmenin nedeni hatıralara “tutun”maktan geçmektedir. Bu sebeple şair, “*İyi ki hatıralar bir yere gitmiyor...*” (OUA, s. 47) diyebilmektedir. Nitekim Hatice Erbaş’ın hatırası şair için “*...bütün pencerelerin baktığı yol*” (KUKA, s. 51) olacak kadar odak noktasındadır. Mısraların devamında ise Erbaş, eşinin hatırasını bir üst noktaya çıkartır: “*Hatıran insan olmanın sonsuz harfleri*” (KUKA, s. 51). Şairin, hatıraların varlığıyla ilgili bir diğer bakışı ise bir nevi “tozunu almak” (YS, s. 51) şeklinde bir tazelemedir. Nitekim anılar, tekrar tekrar hatırlanmalıdır yoksa gitgide geçmiş hayatın izleri silikleşecektir.

Hatice Hanım’ın temas ettiği mekanlar, eşya ve nesnelerin sağladığı hatırlama kederi ve acıyı arttıran bir işleve de sahiptir. Şairin “*Sen evden çıktın ya, kırk beş yıl çıkmıyor işte...*” (KUKA, s. 44-45) sözleri de bu durumun bir göstergesidir.

Hatice Erbaş’a dair hatıraların, sadece olay anlarıyla kısıtlı kalmadığı da görülmektedir. Şairin hafızasında eşinin söylediği ve dizelere geçen birtakım cümleler de mevcuttur. Bu tarzdaki şiirlerin, bu husustaki ilk kitap olan *Yaşıyoruz Sessizce*’nin içerisinde yer alması da dikkati çekmektedir. Hatice Hanım’ın kaybedilişinin henüz yeni olduğu zamanlardaki şiirlerin yer aldığı eserde, ona ait olan cümleler, hatıraların oldukça canlı olduğu bir döneme aittir. Erbaş, bu minvalde şiirlerini, bir not defteri gibi kullanarak, unutmaya imkân tanımamak için kurgulamıştır:

“-İçme şunu, beni ortada bırakacaksın.

-Biraz toparlanayım da Karadeniz’e gidelim.

-Gittiğin yerde bir gece kal. Ben iyiyim. Yazık sana.

-Gelmiyorlar diye söylenip durma insanlara.” (YS, s. 79)

“-Kimseye borcumuz kalmadı değil mi?” (YS, s. 80)

Erbaş, bir şiirinde, kendi yetiştiği ortamı anlatmış, eşiyle birlikte ilk gençlik yıllarına dönüp o günden bugüne yaşadıklarını bir düzeleme aktarmış ve bu geniş perspektiften bunun bir “mucize” olduğu kanaatine varmıştır (OUA, s. 24-25). Tüm bu görüntüler içerisinde artarak devam eden, yenilenen sevgisini de ortaya koymuştur: “*Seni her gün bir daha, bir daha seviyorum*” (OUA, s.25)

Sanatçının, bazı şiirlerinde Bademaltı, Çıralı, Ankara, Kurtuluş Parkı, Beydağları (YS, 28-30) Kumafşarı (YS, s.47), “*Gençlik Parkı’yla Hayvanat Bahçesi arası*” (YS, s.12) gibi eşinin

hastalığından önce ve sonra gidilen, yaşanılan yerlerden bahsetmesi, anıları görünür kılmakta ve somutlaştırmaktadır.

“Ölüm Yok Dünyada!” şiirinde ise Erbaş, eşiyile yaşantılarının başlangıcından sonuna kadar panoramik bir görüntü yakalamıştır. “*Kirpiklerin açıldı, kapandı*” (YS, s.10) dizeleri, zaman geçişini temsil etmekte ve bu dizenin her tekrarında başka bir anıya yolculuk edilmektedir. Şair, bu yolla hayatlarından bir takım kesitleri toparlamıştır. Sanatçının hatıralara bu denli yoğunlaşmasının ve tutunmasının Hatice Hanım'ın kendisine söylemiş gibi görünen “*Ölüler, yaşayanlarda yaşar, bunu hiç unutma*” (KUKA, s.12-13) sözünden mülhem olduğuna dair de bir düşünce geliştirilebilir.

45 yıl süren bir evliliğin nihayetinde eşinin vefatının, sanatçıya duygusal bir getirisi daha olmuştur: Yalnızlık. Şairin geçmişten bugüne eserlerine bakıldığında yalnızlık temasının oldukça işlevsel bir şekilde, evrenseli işaret edecek biçimde kullandığı görülmektedir. Fakat eşinin ölümü, yalnızlığı değiştirip dönüştürmüştür. Yasla birlikte gelen bu yalnızlık, Erbaş'ın bugüne kadar değindiği yalnızlıklardan belki de en çaresiz hissettirdiklerinden bir tanesidir. Burada artık vücut bulmuş daha açık bir ifadeyle yerini derinleştirerek sabitlemiş bir yalnızlıktan söz edilmektedir. Hatice Hanım ölümüyle birlikte yalnızlığı doğurmuştur. Zira eşinin onun için ifade ettiği şeylerden birisi de artık “*Yalnızlığın annesi*” (YS, s. 49) olmasıdır.

Yalnızlığın en yoğun hissedildiği dizeler ise *Otların Uğultusu Altında*'dadır. Burada çaresizlik, artık hat safhaya ulaşmaktadır. Nitekim şair, artık fotoğraflarla veya eşyalarla yetinememektedir. Eşinin kokusuna, sesine, bıraktığı boşluğa, ruhuna temas etmeyi ve onu görmeyi arzulamaktadır. Daha gerçekçi bir noktada konumlandırmak içinse tüm bunların en azından bir fotoğraf şeklinde olmasını istemektedir. Nitekim hissettiği yalnızlık, artık baş edilemeyecek bir noktaya varmıştır. Burada dikkati çeken diğer bir husus ise eşinin değil ölümün onu yalnız bıraktığıdır:

“*Ne olurdu kokunun da fotoğrafı olsaydı*

Sesin fotoğrafı. Boşluğun fotoğrafı.

Parmak uçlarındaki karıncanın

Ruhtaki üşümenin...

Ölüm kimseyi bu kadar yalnız bırakmazdı.” (OUA, s. 20)

Yalnızlığın şiddeti ise sürekli değişmektedir. Bu hal, tüm insanlar için keyif ve acı gibi farklı duyguları harekete geçirebilir. Bu sürecin sonunda ise bir biçimde bir “şey” ile iletişime geçer. Buraya kadar her şey normaldir. Ardından yalnızlığın bir üst seviyesi olarak adlandırılacak kısım gelir. Eğer yalnızlık, kimseye gösterilemiyorsa bambaşka bir noktaya sürüklenir. Yoğunlaşır ve kendi içinde bir girdap halini alır. Hatta bunun bir üst seviyesi daha vardır artık yalnızlığın da dışına düşmek. Ölüm ve yaşam arasındaki o ince çizgiyi keşfeden, onun üzerine yoğunlaşan kişi için artık yalnızlığın tam olarak ne ifade ettiğini söylemek de güçleşir:

“*Sonra insan bir gün*

Yalnızlığını gösterecek kimseyi bulamıyor.

Ah ey zaman ölüleri

Var mıydınız, yaşadık mı

Şimdi herkes nerede...

İnsan bir gün yalnızlığın da dışına düşüyor.” (OUA, s. 48)

Erbaş, dizelerinde sadece kendi yalnızlığından değil eşinin de gittiği yerdeki yalnızlığından endişe etmektedir. Kaybedilen kişinin artık varlığından, ruhundan veya herhangi bir

duygu durumunun içinde bulunup bulunmadığından emin olunamamaktadır. Bu noktada devreye inançlar girmektedir. Dini yahut bilimsel çerçevede ölüm ve ölüm sonrası kişiden kişiye değişen bir bakış açısı sağlamaktadır. Şairin “Islık Çalan Odalarda” şiirinde diyalektik bir durum hâkimdir. Birinci durumda yalnızlık hem eşi hem de kendi yalnızlığıyla ikiye katlanmış bir vaziyette şairin şuurunda yer almaktadır: “İki kişilik bir yalnızlığım fotoğraflarının önünde / Birisi alıp götürdüğün, öteki bırakıp gittiğin.” (YS, s.17-18). İkinci durumda ise şair maddi dünyada yalnızlık çekerken eşi de manevi dünyada bu duyguyu yaşamaktadır: “Seni yalnız bıraktım diye / Mezarından bile koşarak geliyorum eve.” (YS, s.17-18).

Şairin eşiyle şiirler aracılığıyla sohbet ettiği görülmektedir. Bu konuşmalarda onu ne kadar özlediğinden, sevdiğinden bahsetmenin yanı sıra yalnızlık, vefasızlık, ayrılık, ölüm, yaşam, çocuklar vb. gibi pek çok konu hakkındaki düşüncelerini onunla paylaştığı da görülmektedir. Bu minvalde Erbaş, eşine, insanın “büyük yalnızlığı”nın ve “küçük ölümü”nün vefasızlık olduğunu ileri sürmüştür. Vefat ettikten sonra çocuklarının ondan çok uzakta olduklarından, kalbin “eşyadan daha çabuk soğu”duğundan bahseden sanatçı, tüm bunları Hatice Hanım’ın unutulmasına bağlayarak mezarındaki yalnızlığının “bir daha” artmasından derin bir üzüntü duymaktadır. Bu durumu kabullenemeyen Erbaş, “Nasıl unutuşa dönüşür insan böyle / Güzellik ölümle biter mi hiç” (YS, s. 22-23) der. Vefasızlık olarak nitelendirdiği unutmayı bağışlayamaz ve eşinin diğer insanların onu yalnız bıraktığını hissetmemesi için “onların yerine de konuş”maya devam eder (YS, s. 22-23).

Hatıraların şair için sağaltıcı bir işlevi bulunmaktadır. Her ne kadar elemin kaynağı da olsalar, sanatçı onlardan kurtulmayı düşünmemektedir. Fakat Hatice Erbaş’ın ardında bıraktığı yalnızlık, Erbaş için yas sürecinin bitmemesine sebebiyet vermiştir denilebilir. Hem kendi hem de eşinin oradaki yalnızlığını düşünmekle kendini yükümlü kılan şair, eşiyle hala yaşıyormuşçasına konuşarak, dertleşerek bu durumun üstesinden gelmeye çalışmaktadır.

1.4. Mekânın ve Eşyanın Yastaki Yeri

Şükrü Erbaş’ın mekân olarak Hatice Hanım’la yaşadıkları ev tasvirlerine genişçe yer vermesinin nedeninin, eşinin evine oldukça bağlı ve ailesini seven bir kadın olması söylenebilir. Bunun en belirgin örneği şairin “Sen evsiz yapamazsın” (YS, s. 20) diyerek tüm evi toplayarak eşinin mezarına götürme isteğinin görüldüğü dizelerdir. Bu durumun diğer bir örneği, bir başka şiirde saklıdır. Lakin bu seferki gidişi özel bir sebeptir. Sevgililer gününde Hatice Hanım’ı ziyaret eden şair, ona hediye olarak “odalardaki boşluğu”, “Neşet’in bütün seslerini”, “Yalnız uçan kuşların gökyüzünü”, “Yastığında solan tülbindin kokusunu”, “çocuklarının” (YS, s. 57) seslerini ve maddi bir armağan olarak da “limoni bir selvi” götürmüştür.

Hatice Hanım’ın kaybı, sanatçının gözünde tüm evleri, dünyanın “ayrılık ayini” (KUKA, s.45) yaptığı mekânlara dönüştürmüştür. Zira “Ölüm evini bul” (YS, s. 70)muştur. Ölüm, vücuda bürünmüş ve şairin evinin “ılık minderine” (YS, s. 70) oturmuştur. “Ilık” ifadesi ölüm gelene kadarki huzur ve mutluluğu temsil etmektedir. Şair, bu durum içerisinde değişip dönüşmüştür. Kendisini bir “bağban” olarak nitelendirerek, eşinin mezarını çiçeklendirmeye başlamıştır. Artık ev, Hatice Erbaş’ın hatıraları dışında üzerinde durulacak bir mekân değildir. Öyle ki evlerin odaları dahi Hatice Hanım’dan “yapılmış” (KUKA, s. 51) yani tüm varlığı her bir yanı kaplamıştır. Şiirin devamı niteliğinde olan bir başka şiirin dizelerinde Erbaş, mezarın üzerine diktiği çiçeklerin açılmasına sevinmiştir. Fakat aynı zamanda bu duruma üzülmemektedir (YS, s. 71). Nitekim sevinç dahi ölümün ardından farklılaşmıştır.

Şair, eşinin defnedilmeye giderken evden son çıkış anında yaşadığı acıyı, evdeki eşya ve nesneler üzerinden betimlemiştir. İnsanların çevreye adaptasyon sürecinde belirli mekanizmalar ona eşlik etmiştir. Bunlar “morfolojik, fizyolojik, teknik vb.” alanlardır. Bu minvalde “teknik uyum mekanizması, koruyucu yapay bir çevre yaratmayı temel” edinmiştir. Sadece teknik değil tüm bu tarz mekanizmalar “elverişli bir çevre”, koruyucu bir alan ve “hücrel yaşamla evren arasında bir

tampon sistemi” (Bilgin, 2011: 10-11) oluşturmaya çabalar. İnsan, eşya ve dünya adaptasyonu ilkel insandan modern dönemin insanına kadar hayatta kalmak için önem arz etmektedir. Korunaklı yapay çevrenin en özerkinin ev olduğu söylenebilir. Bireysel ve aile düzeyinde hem bir sığınak hem de insanı insan yapan hatıraların ve duygusal bağların konaklama yeri olan evler, durağan görünüşlerinin yanı sıra üzerlerine yüklenen anlamlarla hayat doludurlar. “Çırpınma” şiirinde Hatice Hanım’ın vefatının ardından evden çıkartılarak defnedilmeye gittiği anda evin durumu ortaya konulmuştur:

“Sen evden çıktın ya, eşik önünden aktı, pencere ardından koştu. Kalabalık içinde yabancı kalma diye aynadaki gülüşüm, kâküllerindeki rüya, sandıktaki kokun, üstüne gökyüzü oldu. O uzak, soğuk, kocaman şehir birden ev içine döndü. Ben titreyerek baktım ardından. Kötü bir yalnızlık seni incitmesin diye avuçlarındaki hayat çizgisinden sessizce öptüm.

Akrep de yelkovan da iki kaşının arasında durdu.” (Erbaş, 2018: 43)³

Görüldüğü üzere eşik, pencere gibi eve dair unsurlar, bu ayrılık üzerine âdeta acı ve korkuyla oldukça hareketlidir. Korunak olan ev ve içindeki birtakım nesneler, benimsemiş oldukları insanı, korumak için tüm şehre yayılarak onu mezarında da yalnız bırakmamak adına genişlemektedir. Şehir ise kaybedilen insanı barındırması sebebiyle artık bir “ev içi”dir. Bu noktada zamanı temsil eden akrep ve yelkovan ise durağandır. Zira şair için eşinin gittiği andan itibaren zaman durmuş gibidir. Şiirin sonlarında ise Hatice Erbaş, evden tamamen ayrılmıştır. Tüm o telaş içindeki eşyaların son durumu ise şöyledir:

“Sen evden çıktın ya, önce duvarlar nemlendi. Çatı, odalara indi. Pencere birer örümcek ağı. Eşik çoktan darağacı. Sokaklar zülüflerinden esmiyor artık. Zaman eşyada boğuldu. Ev değil, yaprak döken bir hatıra. Yalnızlık her yerden ses veriyor.

...

Sen evden çıktın ya, kırk beş yıl çıkmıyor işte...” (KUKA, s. 44-45)

Artık ev, ölüm öncesindeki hareketliliğini tamamen yitirmiştir. Bir evin durağanlığının izleri olan nemlenme, örümcek ağı, çatının odalara inmesi çok eskiyen artık kimsenin yaşamadığı ama hala orada yaşamış olan insanlardan izler taşıyan bir yapı arz etmiştir. Eşyalar, zamanı engellemektedir ve barındırdığı hatıralarla insanı boğmaktadır. Erbaş’ın şiirlerinde bir yerden bir yere geçişi simgeleyen eşğin ise “darağacı” olarak nitelenmesi, artık bu geçidin ölümle birlikte kapandığını göstermektedir. Durağanlığı sağlayan hatıraların yanı sıra hareketi sağlayan tek unsur ise her yerden “ses veren” yalnızlıktır. Özetle şairin de dediği gibi “*Ev değil, yaprak döken bir hatıra*”dır (KUKA, s. 44-45).

Hatice Hanım’ın varlığını, evin kendisini olarak gören sanatçı için ev, eşinin olduğu yerdir. Şükrü Erbaş için ev kavramının içi mezar ile dolmuştur. Bu nedenle eşine “*Eşiksiz evim, penceresiz odam*” (YS, s. 72) diyerek hitap etmektedir. Kendisine cevap veren bir muhatapın yokluğunu hissetmekte olan şair, çözümü “taşların dilini öğren”mekte (YS, s. 50) bulmuştur.

Fotoğraflar ise kaybedilen kişinin sevdiklerine bıraktığı en önemli eşyalardan biridir. Hemen hemen her ailenin evinde kaybettikleri kişilerin fotoğrafları bulunmaktadır. Eski Türklerin inancında ataları için yapılan ve töş denilen minik heykellerin çadırın bir köşesine koyulması (İnan, 1976: 59) gibi ölen kişilerin fotoğraflarının evlerin güzel bir yerine konması da onların modern tözler olarak okunmasına imkân vermektedir. Erbaş’ın da şiirlerinde eşinin fotoğraflarından sıklıkla bahsettiği görülmektedir. İlişkilerinde bir arınma ayini yapan şair, eşinin “bulanık fotoğraflarını” ve “içinde olmadığı” fotoğrafları kaldırmıştır. Hatice Hanım’ın mezar taşına “gülümseyen fotoğrafını” (KUKA, s. 70) yerleştirmiştir. Tüm bu davranışları ise eskiden birbirlerini “üzdükleri” sözlerini, “kötü gün”lerini tamamen arkada bırakmak maksadıyla yapmıştır. Ve ardından şair, herkese Hatice

³ Eserden bundan sonra yapılacak olan alıntılarda KUKA kısaltması ve sayfa numarası kullanılacaktır.

Hanım'ın "güzelliğini", "merhametini", "emeğini" ve "ölülerini sevmelerini" anlatmaya başlamıştır. Burada şairi dinleyen insanların psikolojik durumu dikkati çekmektedir. Erbaş'ın anlattıklarından etkilenen insanlar, sevdiklerini kaybetme korkusuyla "uzanıp yanındakinin elini tut"muştur (KUKA, s. 70).

1.5. Yasla Başa Çıkma Yolları

Yas, parmak izi gibidir. Her insanın başa çıkma, acısını sağaltma yöntemleri birbirinden oldukça farklı olabilir. Erbaş'ın şiirleri bu minvalde okunduğunda en genele yayılmış olan davranışı acıyı yaza yaza dindirmeye yöneliktir: "*Ben de öyle yapıyorum / Harflerden binlerce Hatice yaratıp / Tek tek dokunuyorum hepsine*" (YS, s. 53). Dizelerde Hatice Hanım'ın kendi ölümünden dolayı yaşadığı üzüntüyü de şair yüklenmiş gibidir. Zira şair, eşinin mezarında yalnızlık çektiğini düşünmektedir. Kendi acısını iyileştirmekten çok eşini düşünerek tüm hareketlerini gerçekleştirmeye başlamış gibidir. Bunun için sürekli onunla konuşmaktadır (YS, s. 67). Ölümü o denli bir tesirdedir ki "Dünyanın bütün seslerini alıp götür"muştur şaire ise eşinin "mezarından başka harf kalma"mıştır (YS, s. 69). Son üç kitabında eşinden bu kadar sık bahsetmesini yine eşine anlatarak okuyucularına açıklamıştır.

Şairin yasında mekân, eşya ve duygular bir örüntü halindedir. Hatice Erbaş'ın günlük yaptığı rutinlerini aksatmadan tekrar ederek hem kendini iyileştirmeye hem de eşinin yuvasındaki düzen ve temizlik konusunda endişe etmemesine vasıta olmaktadır. Bu ritüeller şairin Yunus Emre'nin "*Ölürse ten ölür, canlar ölesi değil*" düsturuyla eşinin ruhunu şad etmesine yardımcı olmaktadır. Bu sebeplerden ötürü sanatçı, yataklarını açık bırakmıyor, mutfağı tertemiz ediyor, çamaşır ipini silmeden çamaşır asmıyor, terlikleri eşinin istediği düzende tutuyordur. Çünkü Şükrü Erbaş, insanın ölümüne "başka nasıl" katlanacağını bir yolunu bilmemektedir (YS, s. 59).

İnsanın sevdiği kişinin vefatından sonra iletişimi sağladığı belli başlı araçlar vardır: Onun eşyaları, yaşadığı mekân, iletişim kurduğu insanlar, sevdiği şeyler, fotoğraflar, anılar vb. Bunun yanı sıra maddi varlığın sonunu temsil eden mezar ise yas dönemindeki insan için tam bir realite içerisinde duran son kaledir. Mezara yapılan ziyaretler, vefat eden kişiye bir biçimde yakın olmanın ve temasa geçebilmenin mekânlarıdır. Mezarın üzerine veya yakınına dikilen bitkiler ise bir nevi ölen kişiyi tekrar canlandırma çabasıdır. Geleneksel Türk kültüründe mevcut olan ağaç kültürünün bir uzantısı da mezarlıklara özellikle de mezar başlarına dikilen ağaçlardır. Bu ağaçların uzun ömürlü ağaçlardan seçilmesi de dikkati çekmektedir (Arslan, 2014: 61-64). Erbaş, "Selvinin Altında" şiirinde, eşinin mezarının başına "limoni bir selvi" diktiğini söylemektedir. Bir diğer dizede ise bunun nedenini ifade eder: "*Orada da bir hayatın olsun diye*" (YS, s. 20). Bu selvi hem eşi hem de kendi için iki yönlü bir fonksiyon oluşturmaktadır. Eşi için soğuk havalarda "güneş taşıyacak", kendisi içinse ağladığı zaman dallarıyla gözyaşlarını silecektir (Çalık, 2019: 141-142).

Bazı şiirlerde ise sanatçının ne yapacağını bilemediği görülmektedir. Şair gerçek ve hayali birbirine karıştırmaktadır. Hatice Hanım evde mi mezarında mı, bunun ayrımını yapamayan şairin bu durumu, yasla bir tür başa çıkma çabası olarak görülebilir. Zira insan ölümü kabullenemeyen bir varlık olarak vefat eden kişinin kendi bulunduğu mevcut konumundan başka bir yerde olduğunu düşünerek ölümüne karşı çıkar. "Islık Çalan Odalarda" şiirinde de bunun bir örneği okuyucuyu karşılamaktadır:

"*Seni yalnız bıraktım diye*

Mezarından bile koşarak geliyorum eve.

Islık çalan odalarda

Konuşuyorum konuşuyorum konuşuyorum." (YS, s.17-18)

Erbaş'ın kendini sağaltmak için konuşması "Eski Yalnızlık" şiirinde de mevcuttur. Şair mısralarda eşinin çok merhametli bir insan olmasından ve kendisini bu haliyle "insan" eden kadının

bu dünyada yaşattığı duyguların silinmemesini, “soğuma”masını (YS, s. 22-23) arzu etmektedir. İşte bunu sağlamak amacıyla konuştuğunu dile getirmektedir.

Mezar, vefat edenle maddi dünyadaki buluşma yeri olmasından dolayı özellikle yasın ilk zamanlarında sık sık ziyaret edilmesi söz konusudur. Şairin de bu psikolojiyi taşıdığı görülmektedir. “*Bir gün yanına gelmesem/Mezarının yalnızlığı doluyor gövdeye.*”(YS, s.33) mısralarına gitmemesi durumunda hissettiği huzursuzluk yansımasıdır. Mezarlığın içinde bulunduğu doğal ortamı eşitle kendisi için “ilk ev” olarak gören şair, buraya gelerek yine hatıralara dalmakta ve “Kırk beş yıla başla” (YS, s. 33-34)maktadır.

Erbaş, sadece eşinin mezarına gitmekle kalmaz. Bazen Hatice Hanım, kendisini ziyaret ediyormuşçasına bir hale bürünen şair, akşam olduğunda onun geldiğini ve tülbentlerini, kırlentleri, kitapları topladığını ileri sürer. Çocuklarını sorup eşini teselli eden Hatice Erbaş, “Göğsümdeki çiçeklerin dili yok, unutma.” diyerek Erbaş'ın sürekli mezarını ziyaret ettiğinde yaptığı konuşmalardan dem vurur. Evini çok seven Hatice Hanım, “evine gülümser” ve şairin de kendinin de yalnızlığına iyi gelir (KUKA, s.12-13).

1.6. Zaman, Ölüm ve Ölüm Sonrası İçin Geliştirilen Düşünceler

Şükrü Erbaş'ın ölüm hakkında geliştirdiği düşüncelere de şiirlerinde sık sık tanıklık edilmektedir. Bu durumun son üç kitapta yoğunlaştığına dikkat edilirse yine eşinin ölümü vasıtasıyla olduğu ileri sürülebilir. Sanatçı, “tarla kuşu, üçgüllü çayır, dere, nazarlık otları, çoban yastığı, gökyüzü, yol, yarasalar, kandil” (OUA, s. 13) gibi çoğunlukla doğaya ait olan ve olumlu görüntüye de sahip olabilecek pek çok şeyin “ölüm düşüncesini” büyütmesinin sebebini anlamaya çalışmaktadır. Zira “dünyayı sevmek” eşinin vefatından sonra “acı verme”ye başlamıştır.

Bir diğer şiirde ise şair ölüm anının nasıl olduğunu anlatır. Bu noktada algıların birbirine girdiği görülmektedir. Sesin “karar”ması, kokunun “solması” bunun bir göstergesidir. Bedenin “belleğinde” kaybolması, aklın “bütün acılardan kurtul”ması ve toprağın, göğün çekilmesi. Tüm bunların ardından yaşam, kirpiklerden çıkarak son bulur. Şairin kurduğu bu manzaranın sonundaki çıkarımı ise en nihayetinde herkes için olan ölümdür: “*Ölüm... / Hepimiz senin için yaşıyoruz.*” (OUA, s.37)

Şükrü Erbaş'ın, halk edebiyatının önde gelen şairlerinden olan Yunus Emre'ye olan hayranlığı bilinmektedir. *Otların Uğultusu Altında*'da Yunus Emre'ye seslenerek bunca şiirini yazmasaydı “ölüme karşı” (OUA, s.16) konuşma cesaretini bulamayacağını ileri sürer.

Bir başka şiirde özne; doğa, bitkiler ve hayvanlar üzerine yoğun bir konuşmaya girişmiştir. Şair, bu noktada dinleyici konumundadır. Uzunca süren bu konuşma öznenin susmasıyla son bulur fakat bir boşluk oluşmuştur. Özne “*Bir şey söylemedin*” (OUA, s.17) diyerek bu boşluğu kırmaya çalışır. Sanatçı tüm bunları sabırla dinlemeye çalıştıktan sonra “*Ölümü hiç düşündün mü, dedim!*” (OUA, s.17) diyerek tepkisini ileri sürmüştür. Burada karamsar bir hava sezilirken bir başka şiirde de aynı manzara okuyucu karşılamaktadır. Öznenin “Biz ne olacağız” sorusuna “Arzu, ten, haz, günah, tanrı...” gibi pek çok cevabın bulunduğu halde şairin ortaya koyduğu şey katıksız bir gerçekliktir: “*Bir gün olmayacağız / Hepsi bu.*” (OUA, s.20)

Yine karamsar bir bakışın görüldüğü şiirde “yaşama bilgisi”nin çaresizlikten yapıldığı, yalnızlığın şiddetinin “taşların taşlarla konuşmasına” kadar arttığı; tüm bunların içinde insanın “üzüntüden başka” bir şey olmadığı görülmektedir. Karamsar havaya ve yalnızlığa “ölüm” de eklenmiştir. Sanatçı bu durumda bile insanın, kendine bir yaşama yolu bulduğunu söylemiştir. Artık hayatta olan insanlar, ölüleri için yaşar: “*Ölüler çiçek açmayı sürdürsün diye / Döner döner o güzelliği severiz.*” (OUA, s.9).

Ölümün bir getirisi de sonsuzluk kavramını anlamlandırmaya çalışmaktır denebilir. Şair, insanların her birinin bir gün ölümle yüzleşeceğini düşünmektedir. Fakat her insanın o sonsuzluk “eşiğinde” durduğunda yaşama arzusuyla “biraz daha güzellik” (KUKA, s. 87) diyeceğini de ekler.

Bu düşüncenin bir diğer göstergesi ise “*İçimizde sessiz bir minnet duygusu... / Çok şükür yaşıyoruz.*” (OUA, s.35) mısralarıdır.

“Solgun Bir Gül” şiirinde ise zamanın “bir avuç toz”a indirgendiği görülmektedir. Zira zaman, “ağaçları, harfleri, rüyaları, gülüşleri, yağmurlar, kapı kollarını, hayvan bakışlarını, sevilenlerin seslerini” kısacası hemen hemen her şeyi toza çevirmektedir. Bu durumun “eşyalardan bize, bizden eşyalara yavaş yavaş geçen bir uzun ölüm” olduğunu da söyleyen şair, zamanı ölüme eşitlemiştir. Dizelerin en sonunda ise sanatçı, insanın tanımına varmıştır: “*Yaşlanmanın da ötesinde, insan zaman kılığında bir ölüm hecesiymiş...*” (KUKA, s.20). Ölüme karşı durduğu anda ise şair, “...*bu dünyada ölümden büyük zaman, ölümden büyük günah yok!*” (KUKA, s. 50) diyerek itirazlarını yükseltmiştir.

Zaman ve yaşam kavramının birleştiği noktalardan biri de sanatçıya göre Hatice Hanım’ın mezarında olmuştur. Şair, kendi zamanını “otların altında” kalan eşinin yaşamıyla bir tutmaktadır. Erbaş’ın bu düşüncesini destekleyen dizeleri bir başka şiirin içerisinde saklıdır. Mezarların üzerlerini kaplayan otlar, ölen kişinin neredeyse tek yaşama belirtisidir. Şaire göre hayatta olanlar yaşayanlar değil, “sadece otlar” (OUA, s.10)dır. Nitekim bu mezar ziyaretleri, şairin başka bir düşüncesinin ortaya çıkmasına, bir nevi arafta kalmasına sebebiyet vermiştir. “*İnsanlık öyle uzak ki, orada da burada da bir yerleşik yabancısın.*” (KUKA, s.21) dizeleri bu dünyanın da yaşamdan sonraki dünyanın da kalıcı olmamasından şüphe duyan bir bilinci uyandırmıştır.

Erbaş, bugüne kadarki tüm yaşam bilgisini, ezberini Hatice Erbaş’ın vefatından sonra “bir ölüm türküsü” ve “bir hatıra yangını” olarak ifade etmektedir ve bu duruma bir de yalnızlığın eklendiği görülmektedir (YS, s. 69). Yaşanılan bu duyguların, her gün ve her an sürdüğü şiirin geri kalanındaki mısralardan anlaşılmaktadır. Şair, sürekli devam eden duygu yoğunluğunun sonucunda “*İnsan bir kere ölmüyormuş meğer...*” (YS, s. 69) düşüncesine varmıştır. Aynı durumu bir başka şiirde de şu dizelerle ifade eder: “*İnsan ölünce yalnız kendisi ölmüyor*” (YS, s. 49).

Şükrü Erbaş, eşiyle yaşadığı tüm ömürden sonra “ölümün de bir aşk” (OUA, s.41) olduğu idrakine varmıştır. Hatayi’nin mısralarıyla da bu düşüncesini güçlendirmiştir: “*Bir derdim var bin dermana değişmem.*” (YS, s. 53).

Erbaş’ın kendi ölümü hakkında da geliştirdiği düşünceler, şiirlerde yerini almıştır. Dünyanın değiştiğinden de dem vuran şair, “*Sözleri toparlıyorum usul usul*” (OUA, s.23) dizeleriyle kendi sonuna yaklaştığını ifade etmektedir. Şair, bazen de kendini teselli etmek için “*Nasılsa ölüm var değil mi*” (YS, s. 53) diyerek kendine ölümünü hatırlatmaktadır. Hayatının son bulması isteğinde olan sanatçı, ölüme meydan okumaktadır: “*Ölüm...kapım ardına kadar açık.*” (OUA, s.60).

Sanatçının yasının vardığı son nokta ise ölümden sonra eşine kavuşmayı arzulamasıdır. Fakat eşine hangi yoldan ulaşacağını bilememenin ve önündeki engellerin telaşındadır: “*Hangi çölden geleceğim sana / Yol harami, kandil kör, kumlar acı.*” (YS, s. 48). Şairin diğer şiirlerine bakıldığında bunların bir yolunu bulmuş gibidir: kendi ölümünü beklemek. “Zamanın sahibi” olanın “dünya bitti” demesini arzulayan Erbaş’ın ilk yapacağı iş, eşinin yanına gitmektedir. Bu noktadan sonrası için ise şair, Hatice Hanımla hayata yeniden başlamayı ümit etmektedir (KUKA, s. 51). Zira Erbaş, ölümden sonraki yaşayacakları hayata oldukça inanmaktadır: “*Ben, ölümün mazlumuyum Hatice. Seni sevmenin kapanmaz yarasıyım. Sen, ölümden sonra da kaderimsin benim.*” (KUKA, s.70-71).

Erbaş, Hatice Hanım’ın yanına tek başına gitmeyi düşünmemektedir. Eşinin kişisel eşyalarını toparlayıp hazırlayan sanatçı, Hatice Erbaş’ın hatırasını kimseye bırakmak istememektedir (KUKA, s.70-71). Bir başka şiirde de bu konudan dem vuran şair, ayrılığın tüm hatıraları toplayıp eşinin yanına gittiğinde “tamam olaca”ğını aktarır (YS, s. 78).

Eşiyle kendini “*Ölümlle mühürlü iki kum asmasıyız...*” (YS, s. 76) olarak nitelendiren Erbaş, bir anlamda o kavuşma gününün hayaliyle dünyaya tutunmaktadır. Halk hikâyelerinde, ölen sevgililerin mezarlarında biten güller birbirlerine sarıldıklarında, gerçek dünyadaki insanlar, onların kavuştuklarını anlamaktadır. Hatice Hanımla ayrılıklarının “uzun sürmeyece”ğini düşünen şair de mezarları üzerindeki yaprakların birbirine değerek kavuşmalarının gerçekleşeceklerini düşünmektedir (YS, s. 76). Bir başka şiirde de güllerin “şahı” diye hitap ettiği eşinin yanına gitmesinin uzun sürmeyeceğini bildirmiştir (YS, s. 63). Bu şiirin içerisindeki dikkati çeken bir diğer düşünce ise bu kavuşmanın en iyi şaire geleceğidir. Zira Erbaş, ölen kişinin değil de asıl, dünyada kalanın ölümü ve yalnızlığı yaşadığını ileri sürmüştür. Tüm bunların ardından ise oldukça masumane bir istek gelmektedir: “*Ben gelene kadar çürüme ne olur.*” (YS, s. 63).

Zamanın yas üzerinde olumlu etkileri olduğu söylenebilir. Yasın ilk zamanlarındaki yoğun duygular gün geçtikçe azalmaktadır. Fakat şairin şiirlerinden takip edildiği üzere son kitap olan *Otların Uğultusu Altında* Hatice Erbaş'ın vefatının üçüncü yılında çıkmıştır. Şükrü Erbaş'ın yazdığı bazı şiirlerde de bu “üç yıl”lık süreçten bahsedilmektedir. Hatice Hanım'ın “üç yıldır” kokusu yoktur ve konuşmuyordur. Tüm bunlar şairin “dünyayı” (OUA, s.23) sevmemesine neden olmaktadır. Zaman ilerledikçe yasin azalması beklenirken daha da şiddetlendiği görülmektedir:

“*Üç yıldır bütün sesler senin yarım kalmış sesin*

Üç yıldır yüzün dünyanın tek fotoğrafı

Üç yıldır senden yapılmış bir kapıyım.

Bunu da sen öğrettin biliyor musun

Sevmek ölümden uzun sürüyormuş.” (OUA, s.43)

Sanatçının ölüm hususundaki düşüncelerinin Hatice Hanım'ın vefatından sonra değişip derinleştiği görülmektedir. Bu tarz şiirlerde bir karamsarlık havası ve ölümün herkes için geleceği düşüncesinin yoğunluğu hakimdir. Erbaş'ın kendi ölümü de şiirlerde sık sık işlediği konulardan biri olmuştur. Zira eşine ulaşmanın tek yolu olarak bunu görmektedir. Zaman ve yas hususunda ise şairin süreç geçtikçe acısının azalmasındansa stabil kaldığı dizelerle aksettirilmiştir.

Sonuç

Şükrü Erbaş'ın son üç kitabında geniş ölçüde yer verdiği ölüm teması, eşinin vefatı nedeniyledir. Özellikle *Yaşıyoruz Sessizce* adlı eserin, baştan sona bir ağıt olduğu da bu doğrultuda söylenebilir. Acının, erken dönemlerinde yazıldığı belli olan şiirlerde, duyguların çok yoğun olduğu ifade edilebilir. Şiirlerde, Hatice Erbaş'ın hastalık sürecinden, ölüm anından ve sonrasındaki ritüellerden bahsedilmektedir. Çalışmada yer alan tüm kitaplarda yasin çeşitli evrelerini izlemek de mümkündür. Öncelikle derin bir acı, kabulleneme ve öfkeyle karşılanan ölüm, kendini hatıralara tutunmaya bırakmış ardından da yalnızlık hiç geçmeyecek gibi bir sabitlikle yerleşmiştir. Yasın erken ve geç dönemleri, dini boyutu; yas tutan kişinin hayatına devam etme yöntemleri sık sık dizelerde yer almıştır. Acıyı ifade etmek ve azaltmak için eşyaların ve mekânların da kullanıldığı görülmektedir.

Şair, yasin; zaman, mekân ve ölüm düşünceleri üzerindeki etkilerine de şiirlerinde yer vererek geniş bir perspektif yaratmıştır. Bununla birlikte Erbaş, yasla başa çıkmanın çarelerini de aramıştır. Yazmak, eşinin hatıralarını yaşatmak ve en nihayetinde ölümden sonra kavuşmaya varan baş etme biçimleri, şaire yaşamının yollarını sunmuştur. En genel itibarıyla şair, bir eşi kaybetmenin yasını yoğun bir biçimde tutmuş ve tutmaya da devam etmektedir.

Kaynakça

- Arslan, S. (2014). Türklerde Ağaç Kültü ve Hayat Ağacı. *IJOSES Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1(1), 59-71. <https://doi.org/10.20860/ijoses.27650>
- Aydemir, M. (2013). Tanzimat Dönemi Türk Şiirinde Ölüm Algısı. *Turkish Studies*, 8(4), 233-253. <https://doi.org/10.7827/turkishstudies.4791>
- Baştu, G., Özel Kızıl, T., Hoşgören Alıcı Y. & Kırıcı S. (2016). Türk Edebiyatından Yas Teması Örnekleri. *Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 15(2), 39-46. https://doi.org/10.1501/asht_0000000119
- Bayındır, T. (2014). Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Poetikasında Ölüm İmgeleri. *Erdem İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 66, 29-59. <https://doi.org/10.32704/erdem.537408>
- Beyatlı, Y. K. (1974). *Kendi Gök Kubbemiz*. İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.
- Bilgin, N. (2011). *Eşya ve İnsan*. Gündoğan Yayınları.
- Çalık, N. (2019). *Şükrü Erbaş'ın Şiirlerinde Kadın Algısı* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çavuş, M. ve Stebler Z. (2008). Türk Edebiyatında Mersiyeler. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 15(38), 131-138. <https://doi.org/10.14222/turkiyat837>
- Develioğlu, F. (2010). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Aydın Kitabevi.
- Erbaş, Ş. (2016). *Yaşıyoruz Sessizce*. Kırmızı Kedi Yayınevi.
- Erbaş, Ş. (2018). *Kuş Uçar Kanat Ağlar*. Kırmızı Kedi Yayınevi.
- Erbaş, Ş. (2019). *Otların Uğultusu Altında*. Kırmızı Kedi Yayınevi.
- Freud, S. (1993). Yas ve Melankoli. (Çev. R. Uslu, O. Berksun). *Kriz Dergisi*, 1(2), 98-103. <https://doi.org/10.1501/0000817>
- Gizir, C. A. (2006). Bir Kayıp Sonrasında Zorluklar Yaşayan Üniversite Öğrencilerine Yönelik Bir Yas Danışmanlığı Modeli. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(2), 195-213. https://doi.org/10.1501/ozlegt_0000000071
- Gül, M. (2016). Abdülhak Hâmid Tarhan'ın Şiirlerinde Ölüm. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(12), 371-384. <https://doi.org/10.29029/busbed.328674>
- Güngör, B. (2019). Modernist-Toplumcu Türk Şiiri. *Mecmua Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(7), 1-19. <https://doi.org/10.32579/mecmua.526369>
- Hacıgökmen, M. A. (2013). "Türklerde Yas Âdeti Temelleri ve Sonuçları". *Tarihçiliğe Adanmış Bir Ömür Prof. Dr. Nejat Göyünç'e Armağan*. Selçuk Üniversitesi Matbaası, 393-422.
- İnan, A. (1976). *Eski Türk Dini Tarihi*. Milli Eğitim Basımevi.
- Karabulut, M. (2015). Tevfik Fikret ve Cenap Şabahattin'in Şiirlerinde Melankoli. *Turkish Studies*, 10(2), 507-520. <https://doi.org/10.7827/turkishstudies.7687>
- Kaya, H. (2015). "Divan Şiirinde Mum". Emine Gürsoy Naskali (Ed.), *Mum Kitabı*. Kitabevi, 117-147.
- Örgen, E. (2008). 1940 Sonrası Ölüm. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 24, 159-175.

-
- Sarıkaya, O. (2013). *İkinci Yeni Şiirinde Modern İnsanın Görünümleri* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sazyek, H. (2016). *Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Garip Hareketi*. Akçağ Yayınları: Ankara.
- Tavukçu, O. K. (2009). Türk Edebiyatı'nda Ölüm Şiirlerinin Bazı Üslup Özellikleri. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 2 (3-4), 59-73.
- Uludağ, S. (1988). “Ağıt”. *İslam Ansiklopedisi*, C:1, 472.